

Moraliteit, beleid en weerbaarheid

Oorlog wordt steeds meer gevoerd van samenleving tot samenleving en niet alleen met militair geweld. Hybride oorlogvoering is de term waarmee deze ontwikkeling wordt aangeduid. Als het doel van hybride oorlogvoering bij Rusland is om de politieke wil en de geloofwaardigheid van de westerse verdediging op de proef stellen, hoe staat het dan met ons moreel? Daardoor komt sterke nadruk te liggen op de weerbaarheid van de samenleving.

Je zou weerbaarheid kunnen definiëren als het vermogen van een individu, een gemeenschap, een organisatie of een natuurlijk systeem om zich voor te bereiden op, om te herstellen van en om te groeien voorbij een schokkende ervaring. Weerbaarheid als het vermogen van een sociaal systeem om zich te herstellen na een ramp, wordt in het Engels *'resilience as maintenance'* genoemd. Dan wordt een schok zo geïnterpreteerd dat middelen en inspanningen kunnen worden gebruikt om de status quo in stand te houden of te herstellen. Deze vorm van *resilience* wordt veel gebruikt in het debat over terrorisme, *cybersecurity* of de beveiliging van infrastructuur.

Weerbaarheid kan ook inhouden dat een sociaal systeem het vermogen heeft om zichzelf om te vormen en de omgeving te veranderen. Dan praten we over *'resilience as renewal'*. Een mooi voorbeeld hiervan vind ik het ontstaan van het proces van Europese integratie, dat heeft geleid tot organisaties als de Raad van Europa en de Europese Unie. In plaats van de in Europa gebruikelijke bestraffing en wraakneming op de verliezer van de oorlog kozen de West-Duitse, Franse en Italiaanse regeringsleiders voor

het poolen van soevereiniteit. Daarmee wilden zij het onmogelijk te maken dat de deelnemende landen ooit nog onderling oorlog zouden voeren.

Kwetsbaarheid

Het tegenovergestelde van weerbaarheid is kwetsbaarheid. Westerse landen hebben op een aantal manieren te maken met kwetsbaarheid. Op de eerste plaats is dat de dreiging met hybride oorlogvoering, zoals deze met name vanuit de Russische Federatie wordt uitgeoefend. Open, democratische samenlevingen zijn kwetsbaar voor terugkerende jihadisten, ondermijnende propaganda, economische druk en cyberaanvallen. Tweede vorm van kwetsbaarheid betreft de individualisering en de ontraffeling van traditionele netwerken in de samenleving noemt. Het gezag van overheid, politiek, kerk, familie en tradities is afgenomen. De politiek is gefragmenteerd en er is al veel geschreven over de opkomst van het populisme. Wat opvalt is de afgenomen bindingskracht van gemeenschappelijke waarden.

Ten derde moet de verzwakking van westerse organisaties als de NAVO en de EU genoemd worden. Het Verenigd Koninkrijk gaat de EU verlaten. Dat verzwakt de EU. In de Verenigde Staten is Donald Trump tot president gekozen

[^] Prof. Brinkel tijdens het uitspreken van zijn oratie, op 15 januari jl. (Fotografie Monique Shaw)

op een programma van 'America First'. Dat verzwakt de NAVO. Maar ook in Nederland hebben politieke stromingen die vinden dat Nederland zijn veiligheid moet zoeken in het afsluiten van de grenzen voor de buitenwereld, aan kracht gewonnen.

Rusland profiteert daarvan. Rusland heeft de twijfel in het Westen niet uitgevonden, maar heeft wel belang bij het steunen van partijen die de samenhang binnen de NAVO en de EU doen verzwakken en een alternatief discours houden dan dat van de liberale democratie. Verdeeldheid en onduidelijkheid over wat er nog precies het verdedigen waard brengen het doel van hybride oorlogvoering dichterbij: de politieke wil en de geloofwaardigheid van het Westen op de proef te stellen.

Het klassieke antwoord op dreigingen van buiten heet afschrikking. In de definitie van de NAVO is afschrikking het vermogen om een tegenstander ervan te weerhouden tegen ons een vijandige actie te ondernemen. Weerbaarheid is daar een essentieel onderdeel van, zodat er geen misverstand is over de bereidheid om onszelf te verdedigen. Weerbaarheid gaat vaak over technische oplossingen en beschermende maatregelen, maar ook het publiek debat over gemeenschappelijke waarden en doelen hoort daarbij. Als het doel de moeite waard is, zijn mensen bereid daarvoor de nodige offers te brengen. Om te zien in hoeverre daar in het veiligheidsbeleid

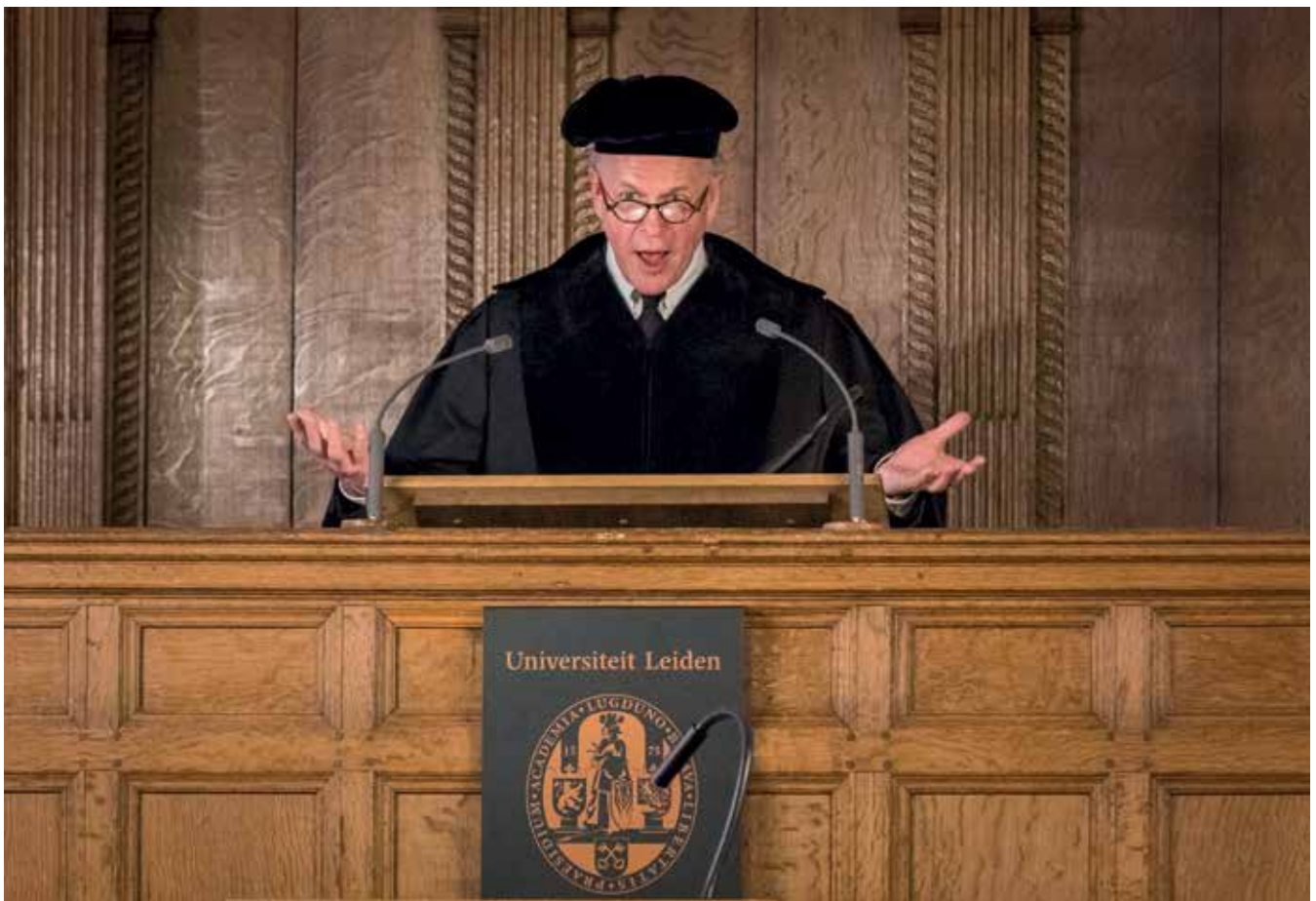
sprake van is heb ik gekeken naar de slotverklaring van de NAVO Top van staatshoofden en regeringsleiders die in de zomer van 2016 in Warschau is gehouden, de *Global Strategy* van de Europese Unie van 2016, de *National Security Strategy* van de Verenigde Staten die eind vorig jaar is uitgekomen, en het regeerakkoord van het kabinet Rutte III. Deze stukken geven een actueel beeld van het denken over weerbaarheid door relevante actoren. Als

'Wat opvalt is de afgenomen bindingskracht van gemeenschappelijke waarden'

wij de twee vormen van weerbaarheid daarop loslaten, dan kunnen wij vaststellen dat weerbaarheid overwegend wordt uitgelegd als maintenance; het behoud en de bescherming van het bestaande. Weerbaarheid, dat zijn in de door mij bekeken beleidsstukken vooral technische voorzieningen om de samenleving en de defensie beter te beschermen, maatregelen om radicalisering tegen te gaan, het tegenspreken van gewelddadige *narratives*, monitoring en controle.

Universaliteit

Het alternatief van *resilience as renewal* wordt nauwelijks geprobeerd. Je zou kunnen wijzen op het belang dat in de *Global Strategy* van de Europese Unie, in de Amerikaanse *National Security Strategy* en in het Nederlandse regeerakkoord wordt gehecht aan richtinggevende waarden.

Prof. Brinkel tijdens zijn oratie. (Fotografie Monique Shaw)

KLZ ing. Marc de Natris, voorzitter KVMO, feliciteert prof. Brinkel met zijn benoeming. Rechts KTZ mr. N. Woudstra, lid curatorium KVMO-leerstool. (Fotografie Monique Shaw)

In het Amerikaanse en het Nederlandse document kom ik vooral 'onze' waarden of 'American values' tegen, het Europese strategiestuk gaat sterker in op het grensoverschrijdende en universele karakter van de waarden. Het valt op dat er – als het gaat om democratie en mensenrechten – tegenwoordig vooral gesproken wordt van 'westerse' of 'onze' waarden. Het ideaal van de universaliteit van de mensenrechten schijnt te zijn opgegeven.

'Als mensenrechten niet universeel zijn, waarom zou Nicolas Maduro van Venezuela zich daar dan iets van aantrekken?'

In 1948 is in het verband van de Verenigde Naties de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens vastgesteld. Het woord 'universeel' is niet willekeurig gekozen. De waarden van mensenrechten, democratie en rechtsstaat zijn namelijk universeel; voor iedereen. Ik ken geen Chinese dissident die zegt dat het helemaal niet erg is dat hij/zij gemarteld wordt, omdat dat in de Chinese politieke cultuur nu eenmaal gangbaar is. Dat we hier met iets universeels te maken hebben, blijkt uit de demonstraties van het Tiananmenplein in Peking, het Tahrirplein in Cairo, het Maidanplein in Kyiv, of de afgelopen dagen nog in Iran. Als mensenrechten niet universeel zijn, waarom zou Nicolas Maduro van Venezuela zich daar dan iets van aantrekken? En als we er zelf niet meer in geloven, kunnen we dan nog wel de morele kracht opbrengen om de lasten van onze eigen verdediging te dragen?

Ik ben bang dat we in het Westen iets van onszelf verliezen, als we de universaliteit van democratie, mensenrechten, rechtsstaat, laten varen en daardoor minder weerbaar worden. Durven we militairen op pad te sturen als we er niet ten volle van overtuigd zijn dat zij hun leven inzetten voor de goede zaak? Waar en in hoeverre kan weerbaarheid zodanig in het beleid vorm krijgen dat het niet alleen verdedigt wat verdedigd moet worden, maar ook kan leiden tot hervorming, verbetering, van de veiligheidscontext? Hoe wordt de geloofwaardigheid van het buitenlands en veiligheidsbeleid daarmee versterkt? Als het mij gegeven is, zijn dat thema's die ik de komende jaren in onderwijs en onderzoek graag verder zou willen uitwerken.

Op 15 januari jl. heeft prof. dr. T.B.F.M. (Theo) Brinkel de KVMO-leerstool aanvaard met het uitspreken van zijn oratie. Prof. Brinkel is bijzonder hoogleraar aan de Universiteit Leiden met als leeropdracht Militair-maatschappelijke studies. Dit artikel is een sterk verkorte versie van de oratie.

KVMO-leden kunnen een gratis exemplaar van de volledige tekst van de oratie aanvragen bij het secretariaat van de KVMO (zolang de voorraad strekt). Stuur hiervoor een mail naar info@kvmo.nl. Vermeld in de mail uw volledige naam en adres.